

NO68

NO68

Misery

Stephen King

Lavastaja Eva Klemets

Kunstnik Kairi Mändla

Muusikaline kujundaja Hendrik Kaljujärv

Dramaturg Mario Pulver

Laval

Annie Wilkes

Paul Sheldon

Marika Vaarik

Peeter Volkonski (külalisena)

Etendub kahes vaatuses, kestab umbes kaks ja pool tundi

Aitäh Indrek Sammul, Tarmo Tiisler, Kalev Toots

Esietendus 22. oktoobril Teatris NO99

Lavastusala juhataja
Pealavameister
Lavameistrid
Inspitsient
Rekvisiitor-butafoor
Grimm
Heliinsener
Valgusinsenerid
Kostüüm
Õmblejad
Kava fotod
Kava kujundus
Kava koostamine
Teatri direktor-loominguline juht

Kairi Mändla
Reigo Tammjärv
Risto Roosaar, Mihkel Tomberg
Ülle Hertmann
Eero Ehala
Gristina Krüger, Kaia Pihlak
Hendrik Kaljujärv
Ants Kurist, Siim Reisspass
Moonika Lausvee, Anu Jääts
Maimu Meritee, Sirje Kiil
Veiko Tubin
Martin Pedanik
Eero Epner
Tiit Ojasoo

Kirjutamisest

Stephen King (katkend)

1980ndate aastate alguses sõitsin koos oma naisega Londonisse töö- ja puhkusereisile. Ma jäin lennukis magama ning nägin unes populaarset kirjanikku (see võis, aga ei pruukinud olla mina; kuid kindlasti ei olnud see James Caan¹), kes langes fanaatilise fänni lõksu, kes elas kusagil pärapõrgus asuvas farmis. See fänn oli naine, keda tema kasvav paranoia hoidis teistest eemal. Tema laudas olid mõned loomad, teiste seas tema lemmiksiga Misery. Siga oli oma nime saanud kirjaniku populaarsete lemmikromaanide peategelase järgi. Minu selgeim mälestus sellest unenäost, kui ma üles ärkasin, oli miski, mida naine sellele kirjanikule, kes oli oma jalad murdnud ja keda hoiti vangina magamistoas voodis, ütles. Ma kirjutasin selle American Airlines'i salvrätikule, et ma ei unustaks seda ära, ning panin salvrätiku taskusse. Ma kaotasin selle kusagil ära, kuid ma mäletan suuremat osa kiriapandust:

Naine räägib siiralt, aga ei vaata kunagi silma. Suur naine, tihke; tühiku puudus (Mida see ka siis ei tähendaks; ärge unustage, et ma olin just üles ärganud). "Ma ei tahtnud olla vaimukas, kui ma oma seale Misery nimeks panin, ei, härra. Palun ärge arvake seda. Ei, ma panin talle selle nime fänniarmastuse nimel ja see on puhtaim armastus kõigist. Te peaksite olema meelitatud."

Õõbisime Tabbyga Londonis Brown's Hotelis ja meie esimesel ööl seal ei suutnud ma magama jääda. Üheks põhjuseks oli gümnaasiumitüdrukute trio, kes elas meie kohal; üheks põhjuseks oli kahtlemata *jet lag*, aga suuresti oli unetus tingitud ka sellest salvrätikust. Sinna oli kirja pandud seeme millelegi, mis ma arvasin, võiks olla tõeliselt suurepärane lugu, midagi, mis võiks olla ühtaegu naljakas ja satiiriline ning hirmus. Ma mõtlesin, et oleks raiskamine mitte seda lugu kirjutada.

Tõusin üles, läksin alla ja küsisin hotelliteenindajalt, kas on kohta, kus võiksin vaikuses tööd teha. Ta viis mind laua juurde teise korruse trepimademel. See oli Rudyard Kiplingi laud, ütles ta õigustatud uhkustundega. Mind säärane tarkus veidi hirmutas, kuid koht oli vaikne ja laud külalislahke; tal oli umbes aakrisuurune kirsipuust tööpind, mõeldud vaid ühe asja tegemiseks. Olles tühjendanud hulgaliselt teekruuse (kui ma kirjutasin, jõin ma teed gallonite kaupa... kui ma just ei joonud õlut), kirjutasin ma täis kuusteist lehekülge oma märkmeraamatus. Tegelikult meeldib mulle töötada aeglaselt; ainuke probleem on selles, et kui ma satun hoogu, ei suuda ma sammu pidada lauset moodustumise kiirusega minu peas ja ma satun paanikasse.

Kui ma olin lõpetanud, tegin lühikese peatuse fuajees ning tänasin teenindajat, et ta oli lubanud mul kasutada härra Kiplingi imeilusat lauda. "Mul on hea meel, et teile meeldis," vastas ta. Tal oli salapärane, udune naeratus, nagu oleks ta kirjanikku isiklikult tundnud. "Kipling suri selle taga. Rabandus. Kirjutamise ajal." Ma läksin tagasi üles, et mõned tunnid magada, ja mõtlesin, kui sageli öeldakse meile midagi, mille teadmisseta saaksime samuti suurepäraselt hakkama.

/.../

¹ Näitleja, kes mängis kirjanikku romaani järgi tehtud filmis

Miks me loeme fantaasiakirjandust?

Stephen King

Kõige sagedamini esitatakse mulle loengute või autogrammitundide ajal küsimust: "Miks inimesed midagi säärast loevad? Miks nad teie jutte ostavad?"

Selles küsimuses peitub oletus, mida välja ei öelda – oletus, et hirmu- ja õuduslugude lugemine põhjustab halva maitse väljakujunemist. Lugejate kirjades komistan ma sageli säärase lausete otsa nagu: "Võib-olla olen ma väheke morbiidne, aga ma nautisin *Shiningut* esimeses leheküljest viimaseni."

Ma usun, et võti säärase suhtumise jaoks peitub lauses, mille ma avastasin ajakirjast *Newsweek*, kus üks filmikriitik arvustas üht mitte eriti head õudusfilmi. See kõlas umbes nii: "... imeilus film inimestele, kellele pakub naudingut autoõnnetust nähes sellest väga aeglaselt mööda sõita ning täpsemalt vaadata." See on hea, tabav märkus, aga kui selle üle järele mõelda, siis kehtib see kõigi õudusfilmide ja –lugude kohta.

/.../

Tõde on see – ja oma südamete põhjas teame me seda peaaegu kõik –, et vaid väga vähesed sõidaksid õnnetusest mööda, ilma et nad viskaksid kiire, uudishimuliku ja turvalise pilgu autovrakile. Pensionärid löövad ajalehe esimesena lahti surmakuulutuste koha pealt, et näha, kellest nad kauem vastu pidasid. Me oleme kõik hetkeks meelitatud, kui me saame teada, et mingi Janis Joplin või John Lennon või veel keegi on ootamatult surnud ja meie mitte. Me tunneme õudust, mis on segatud omapärase võlutusega, kui me kollasest ajakirjandusest loeme naisest, kes väikeses maalennujaamas tiheda vihmasaju ajal töötavasse propellerisse takerdus või mehest, kes jäi teraspressi alla ja laiaks liitsuti. Puudub vajadus selle ilmselge tõsiasja toetuseks argumenteerida: elu on täis suuremaid ja väiksemaid hirme, aga kuna väikesed katastroofid on need, mis ei välju meie kujutlusvõime piiridest, siis on need ka ühtlasi lood, mis seavad meid kõige selgemalt vastakuti meie surelikkusega.

Meie huvi säärase vestitasku-õuduste vastu ei saa eitada, aga samamoodi ei saa vastu vaielda, et nad tekitavad meis vastikusjundinaid. Need kaks segunevad rahutukstegeval moel ja selle mikstuuri kõrvalnähtuseks näib olevat süütunne... Süütunne, mis ei erine palju sellest, mida me tunneme oma seksuaalsuse tärkamisel.

Pole minu asi jutustada, et asjasse on segatud süütunne, täpselt samamoodi, nagu pole minu asi õigustada oma romaane ja lühijutte. Aga seksi ja hirmu vahel on võimalik näha huvitavat paralleeli. Kui me oma kehalises arengus jõuame nii kaugele, et oleme küpsed seksuaalsuhteks, siis kasvab meis ka huvi säärase suhete vastu, ja see huvi, kui ta ei ole midagi muud, viib loomulikult teel vahekorran ja seeläbi meie soo jätkamise juurde. Kui meile saab teadlikuks vältimatu lõpp, mis meid kõiki ootab, tärkab meis ka hirmutunne. Ja ma olen veendunud, et kui kõik vahekorrad on laias

plaanis vajalikud enese säilitamise jaoks, siis kõik hirmud on laias laastus vajalikud selleks, et me mõistaksime vältimatut surma, mis meid kõiki ootab. On üks vana lugu seitsmest pimedast, kes katsuvad elevanti seitset erinevat kehaosa. Üks neist arvab, et tema peos on madu, teine – et hiiglaslik palmileht, kolmas – et kivist sammu Kui nad oma tähelepanekud liidavad, teevad nad kindlaks, et tegemist oli elevantiga.

Hirm on emotsioon, mis meid pimedaks muudab. Kui palju asju me kardame? Me kardame valgust põlema klõpsata, kui meie käed märjad on. Me kardame noaga rösteris ringi askeldada ja seda kinnikuivanud leivapurust puhastada, kui röster on veel vooluvõrku ühendatud. Me kardame, mida arst meile pärast röntgeniuringut ütleb; ja kui lennuk järsku õhualu satub. Me kardame, et nafta lõpeb, et otsa saavad ka joogivesi ja hea elu. Kui tütar on lubanud, et ta jõuab koju kell üksteist ja nüüd on juba veerand üks ja vihm krabistab vastu aknaklaase, istume me teleka ees ning teeme näo, nagu sooviksime iga hinna eest hilist mängufilmi jõllitada, piiludes tegelikult kogu aeg tumma telefoni poole; ja me tunneme seda tunnet, mis meid pimedaks teeb, seda tunnet, mis hävitab igasuguse loogilise mõttekäigu.

Imik on hirmuvaba olend, kuni ema talle esimest korda midagi imemiseks suhu ei suska, kui ta karjub. Väikelaps avastab kiiresti hirmutava ja haigettekitava tõe, mida tekitab kinnilöödud uks, kuum pliit, palavik, mis tuleb leetrite ja läkakohaga. Lapsed õpivad hirmu kiiresti ära; nad õpivad seda oma isa või ema näost, kui viimased vannituppa tulevad ja oma väiksekesi raseerimisvahendite või tablettidega mängimas näevad.

Hirm teeb meid pimedaks ja oma eepilise huviga iseene vastu me vaid toidame oma hirme, kuna me üritame sadadest väikestest hirmudest kokku panna ühte suurt hirmu, täpselt nagu tegid pimedad elevantiga.

Asjade väline kuju tekitab meis väga pikkamisi mingi tunde. Lastel käib see palju lihtsamalt. Asi on seal, ja varem või hiljem taipab enamik meist, millega tegu: see on lina all lelav keha. Kõik meie hirmud annavad kokku suure hirmu, kõik meie hirmud on osakesed sellest ühest hirmust – käsi, jalg, sõrm, kõrv. Me kardame lina all olevat keha, seda tumma liikumatut kuju. See on meie keha. Ja õuduskirjanduse suureks külgetõmbejõuks on alati olnud see, et tema eesmärgiks on meid ette valmistada meie enda surmaks.

Antud žanr on saanud harva rõõmustada kirjandusliku tunnustuse üle. Pikka aega olid Poe ja Lovecrafti ainsateks sõpradeks prantslased. Prantslased olid ilmselgelt leidnud oma asjaajamisviisi seksi ja surmaga, milleni Poe ja Lovecrafti ameeriklastest kaaskodanikud kunagi ei jõua. Ameeriklased olid liialt hõivatud raudteede ja lennujaamade ehitamisega ning Poe ja Lovecraft surid murtud meestena. Tolkieni Kesksmaast kõnelev fantaasiatrioloogia tolmus kakskümmend aastat raamatupoodides, kuni temast salapärase vihje abil menuk sai. Ja Kurt Vonnegut, kelle raamatud tegelevad sedavõrd sageli surma peaprooviga, on pidanud alati võitlema vihaste kriitikutega.

See võib tuleneda sellest, et horrorkirjanik teatab alati halbu uudiseid: sa pead surema, ütleb ta. Ta ütleb teile, et te ei tohiks tähele panna kõögipsühholoogiat, mis ütleb teile, et "te kogete ikka ja jälle midagi *head*,"

sest teiega juhtub ikka ja jälle ka midagi *halba*, ja see võib olla kaklus, vähk, autoõnnetus, aga see juhtub kindlasti. Ja ta võtab teie käe, avab selle peopesa, viib teid tuppa ja asetab käe lina all olevale vormile... ja ütleb teile, et te peate seda lina all olevat keha puudutama... siit... ja siit... ja sealt... Muidugi ei ole surma ja hirmudega tegelemine reserveeritud horrorkirjanikele. Terve rida kirjanikke nn kõrgkirjandusest on nende küsimustega erineval moel tegeleenud – Dostojevski *Kuritööst ja karistusest* ja Edward Albee *Kes kardab Virginia Woolfist* kuni Ross MacDonaldi *Lew Archeri* lugudeni. Hirm on alati olnud oluline teema. Surm niisamuti. Need on kaks elementi, mis määravad ära inimliku olemise. Aga ainult õudus- ja fantastiliste lugude autor annab lugejale võimaluse täielikult samastuda ning saada katarsis. Kui selles žanris kirjutajal on ka väga ähmane arusaam sellest, mida ta teeb, siis teab ta ometi, et ta tegeleb filtriga, mis asub teadvuse ja teadvustamatuse vahel. Horrorlood on inimeste psüühes nagu metroojaamade lõpp-punkt, kus sinised liinid kohtuvad punaste liinidega, kus kohtuvad see, mille me muretult enda omaks tunnistame, ning see, millest me ühel või teisel moel lahti püüame saada. Kui lugeda õuduslugusid, siis tegelikult ei usuta, mida autor on kirja pannud. Me ei usu vampiire, libahunte või veoautosid, mis äkitselt iseeneselikult sõitma hakkavad. Hirmud, mille tõelisusesse me kõik usume, on need, millest kirjutavad Dostojevski, Albee või MacDonald: viha, võõrdumine, vanaksjäämine nii, et sind keegi ei armasta, ebakindlatel teismelisejalgadel vaenulikku täiskasvanumaailma koperdamine. Oma reaalses argipäevas oleme me sageli nagu tragöödia ja komöödia teatrimaskid, mis on väljaspoole naervad ja sissepoole nutvad. Ja kusagil meie sees on teatud sorti ümberlülituspaik, transformator, kus mõlema maski traadid kokku saavad. See koht on ühtlasi see, millega horrorlood tegelevad. Horrorkirjanik ei erine väga palju Walesi patuõgijast¹, kes võtab enda peale rikka lahkunu patud, süües rikka lahkunu leiba. Õuduste ja kohutavate juhtumiste lood on korv, mis on täis probleeme; kui kirjanik sellest mööda läheb, võetakse korvist üks kujuteldav hirm ja pannakse reaalne asemele – vähemalt teatud ajaks...

Edward Albee, Steinbecki, Camus, Faulkneri tekstid tegelevad hirmu ja surmaga, vahel ka horroriga, aga tavaliselt tegelevad kõrgkirjanduse autorid sellega reaalsel, argipäeval moel. Nende raamatud kuuluvad ratsionaalse maailma raamidesse; need on lood, mis "võiksid juhtuda." Nad on metrooliinid, mis liiguvad välises maailmas. Teised autorid – James Joyce, Faulkner suudab mõlemat, luuletajad nagu T.S. Eliot või Sylvia Plath ja Anne Sexton – ankurdavad oma tööd sümbolisesse teadvustamatusse. Nemad sõidavad marsruudil, mis viib läbi sisemaailma maastike. Aga ühe horrorkirjaniku võib leida pea kõigist ümberistumisjaamadest, kus liinid kohtuvad. Kui ta endast parima annab, on meil sageli kummaline tunne: me ei maga ega ole ärkvel,

¹ Patuõgija traditsioon, mis erinevates vormides oli levinud ka väljaspool Walesi (nt Baierimaal), on pärit eelkristlikust ajast, kuid selle praktiseerimise kohta on andmeid ka 19. ning isegi 20. sajandist. Patuõgijateks olid reeglina vaesed inimesed ja kerjused, kes tasu eest laiba kohal või isegi laiba peal sõid ning kõik lahkunu patud enda peale võtsid.

me kuuleme hääli, aga ei saa sõnadest aru, unenägu tundub päris ja päris tundub unenägu. See on iseäralik ja imeline ümberistumisjaam. Siin, kust rongid mõlemasse suunda sõitu alustavad, ukсед kummituslikult suletud, asub ka Hill House²; sõrmuste vaimud, keda Frodo ja Sam jälitavad, on seal; ja Pickman's Model³; Norman Bates ja tema kohutav ema. Üheski jaamas pole vahte või unenägusid, ainult autori hääli, summutatud ja tasakaalukas, ning ta räägib sellest, kuidas tegelikkuse kindel struktuur šokeerivalt äkki rebeneda võib. Ta jutustab sulle, et sa tahad näha autoõnnetust ning jah, tal on õigus – sa tahad. Keset ööd on kuulda surnud häält... vana maja seinte taga liigutab miski, mis on suurem kui rott... keldritrepi otsas liigutab pimeduses miski. Ta soovib, et sa kõiki neid asju näeksid ja veelgi enam, ta tahab, et sa paneksid oma käe lina all oleva keha peale. Ja sa tahad oma käega teda tunda. Jah, sa tahad seda.

² "The Haunting of Hill House", Shirley Jacksoni tuntud *ghost story* (1959).

³ "Pickman's Model", H.P. Lovecrafti lühijutt (1926).

Teater NO68, Sakala 3, Tallinn
www.no99.ee

